

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: zoyamk18@gmail.com

annprotashchuk25@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-208-211

Корнева З. М., Протащук А. А. Сучасні підходи до вивчення семантичних характеристик англійських когнітивних дієслів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 208–211.

УДК: 811.111'367.625'37

**Корнева Зоя Михайлівна,
Протащук Анна Анатоліївна,**

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СЕМАНТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК АНГЛІЙСЬКИХ КОГНІТИВНИХ ДІЄСЛІВ

У статті проаналізовано лексико-семантичну групу англійських дієслів на позначення мисленнєвої діяльності. У межах зазначеної лексико-семантичної групи висвітлено множинні класифікації англійських когнітивних дієслів. На основі отриманої інформації було зроблено висновок, що лексичні одиниці на позначення мисленнєвої діяльності не лише описують процеси, які відбуваються під час спостереження та усвідомлення людиною нового поняття, а й відображають шлях отримання, розуміння, запам'ятовування та майбутнього відтворення нової інформації. Детально досліджено існуючі принципи та критерії виокремлення дієслів на позначення мисленнєвої діяльності, а також запропонована загальна класифікація дієслів, що характеризують процес мислення та згідно якої відбувається організація дієслівної лексики в межах лексико-семантичного поля «Мисленнєва діяльність».

Ключові слова: когнітивні дієслова, лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, мисленнєва діяльність.

**Корнева Зоя Михайлівна,
Протащук Анна Анатоліївна,**

*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев*

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ СЕМАНТИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК АНГЛИЙСКИХ КОГНИТИВНЫХ ГЛАГОЛОВ

В статье была проанализирована лексико-семантическая группа английских глаголов, которые обозначают мыслительную деятельность. В рамках указанной лексико-семантической группы проанализированы множественные классификации английских когнитивных глаголов. На основе полученной информации был сделан вывод, что лексические единицы, которые обозначают мыслительную деятельность, не только описывают процессы, которые происходят во время наблюдения и осознания человеком нового явления, но и объясняют путь получения, понимания, запоминания и будущего воспроизведения новой информации. Подробно исследованы существующие принципы и критерии выделения глаголов, которые обозначают мыслительную деятельность, а также предложена общая классификация глаголов, характеризующих процесс мышления и согласно которой происходит организация глагольной лексики в пределах лексико-семантического поля «Мыслительная деятельность».

Ключевые слова: когнитивные глаголы, лексико-семантическое поле, лексико-семантическая группа, мыслительная деятельность.

**Zoia Kornieva,
Anna Protashchuk,**

National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

MODERN APPROACHES TO THE STUDY OF SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH COGNITIVE VERBS

The article is devoted to the analysis of the lexico-semantic group of English verbs which represent human mental activity. The authors, relying on the numerous studies of scientists, have scrutinized multiple classifications of the English cognitive verbs, which are considered to be constituents of the lexico-semantic field "Mental activity". On the basis of the data obtained, it was concluded that the lexical units which thoroughly explain the whole process of cognition not only represent the way a person can observe and realize a new phenomenon, but also how new information is obtained, understood and remembered as well as reproduced in future. Within the limits of the research, the most efficient existing principles and criteria of cognitive verbs description were investigated in detail, as well as a general classification of the verbs which describe the whole process of thinking and the arrangement of verbal vocabulary within the lexico-semantic field "Mental activity" was proposed.

Key words: cognitive verbs, lexico-semantic field, lexico-semantic group, mental activity.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день ментальна діяльність людини, як процес пізнання та розуміння навколишньої об'єктивної дійсності, є одним із феноменів, котрий постійно досліджується у різноманітних аспектах, одним із яких є вивчення лексики на позначення мисленнєвої активності. Складові одиниці лексико-семантичної групи англійських дієслів, яка входить до лексико-семантичного поля (ЛСП) «Мисленнєва діяльність», повинні підлягати аналізу, адже вони не лише описують усі процеси, пов'язані із отриманням, обробкою та аналізом інформації, виведенням на її основі висновків і суджень із подальшим їхнім трансформуванням у знання, а й детально відображають загальну картину інтелектуальної поведінки людини.

Аналіз останніх публікацій. Вивченням когнітивної дієслівної лексики займалися такі вчені як В. Л. Станкевич (1991), який досліджував семантичний об'єм ментальних дієслів, які він називав «дієсловами мислення», у різних мовах; В. Крофт

(1993), який детально вивчав ментальні, або, так звані, «психічні» дієслова, до яких він відносив перцептивні, когнітивні та емотивні дієслова; М. В. Піменова (1995), котра займалась дослідженням ментальної групи дієслів, до яких відносила дієслова на позначення віри, страху, оцінки, схвалення, звинувачення, поваги тощо, а також здійснила спробу зіставного аналізу англійських і російських ментальних дієслів; С. В. Шепітько (2004), котрий розробив власну класифікацію дієслів на позначення мисленневих процесів під час проведення наукового дослідження; О. В. Ільчук (2006), яка вивчала семантичні особливості когнітивних дієслів англійської мови та детально досліджила семантичну структуру окремих дієслів на позначення когнітивного сприйняття; І. П. Ділай (2014), котра досліджувала основні характеристики когнітивних дієслів, та інші. Загалом, у їхніх роботах наводяться нові підходи до розгляду, аналізу та класифікації дієслівних лексичних складових ЛСП «Мисленнева діяльність».

Актуальність дослідження. Незважаючи на активне вивчення вченими дієслів, які позначають когнітивні процеси людини, дієслова, що входять до складу ЛСП «Мисленнева діяльність», все ще залишаються недостатньо дослідженими, а також попри велику кількість підходів до систематизації цих лексичних одиниць, ще не існує їхньої єдиної вичерпної класифікації.

Таким чином, **метою** нашої роботи є висвітлення семантичних характеристик дієслів, що описують мисленнєві категорії у сучасній англійській мові та їхня класифікація. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

- надання загальної характеристики дієслів, які є складовими одиницями ЛСП «Мисленнева діяльність»;
- аналіз існуючих класифікацій англійських дієслів ЛСП «Мисленнева діяльність» та їхнє узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу сучасних досліджень вищезазначеної категорії дієслів ми дійшли висновку, що й досі серед вчених відсутня одностайність щодо їхнього найменування. Наприклад, такі дослідники, як В. Л. Станкевич (1991), М. В. Піменова (1995), В. Крофт (1993) називають їх «ментальними дієсловами», об'єднуючи під цією назвою дієслова мислення та дієслова, які описують ментальність. Натомість, Г. Г. Сильницький відніс групу когнітивної дієслівної лексики до категорії інформаційних дієслів, а в результаті досліджень зазначив, що обов'язковим компонентом їхнього значення є різні види обробки інформації у психіці людини [9, ст. 45-46]. У нашій роботі надається перевага терміну «когнітивні дієслова», адже він є найчастотнішим у працях як західних, так і вітчизняних лінгвістів.

Дослідження когнітивних дієслів відбуваються вже досить довгий період часу. Когнітивна дієслівна лексика вивчалась у кількох напрямках, а розпочалась історія її пізнання із застосування вченим Й. Тріром лексико-семантичного поля інтелекту для обґрунтування та перевірки висунутої ним теорії лексико-семантичного поля, як такого [21]. Пізніше, Е. Я. Юфік здійснив структурно-семантичний аналіз сполучуваності дієслів розумової діяльності у зіставленні із сполучуваністю однокорених іменників [6]. Дослідниця С. І. Пуятіна у своїй праці виділила синонімічний ряд дієслів, об'єднаних значенням *«to think»* [8], а вчена А. М. Авдукова дослідила дієслово *«to think»* у приєднаних словосполученнях [1]. Мовознавець І. А. Юрін дослідив парадигматичний та синтагматичний аспекти лексико-семантичної групи дієслів мисленнєвої діяльності [14].

Інші вчені досліджують вживання дієслів на позначення мисленневих категорій у різних мовних стилях. Наприклад, О. М. Зубкова у своїй роботі вивчала функціонування когнітивних дієслів у англійській художній та науковій прозі [4]; лінгвіст О. В. Хомутова дослідила групи дієслів передачі та отримання знань у науковій мові фізики [12]; дослідниця Е. М. Татарінова намагалася простежити застосування дієслівних складових ЛСП «Інтелект» у художньому стилі мови [11].

Західні лінгвісти також активно займаються вивченням когнітивних дієслів. Лінгвіст Е. Шнайдер досліджував лексичну семантику ментальних дієслів у англійській мові [20]. Когнітивні дієслова також активно фігурують у дослідженнях, пов'язаних із аспектуальною класифікацією дієслів [16].

Окрім того, з позицій когнітивної лінгвістики активно досліджується процес засвоєння когнітивних дієслів, вивчається становлення мови дитини, соціальні навички та освіченість людини, як чинники засвоєння когнітивної лексики. Наприклад, А. Райнмерінк у процесі свого дослідження встановив, що когнітивні дієслова посідають друге місце (17% від усіх дієслів) за частотністю вживання у наукових статтях [19, ст. 15].

Загалом, опрацювавши праці вищезгаданих вчених, можна зазначити, що майже усі дієслова, що позначають когнітивні процеси, наділені значною семантичною складовою, широким діапазоном сполучуваності, для них характерна висока частотність вживання, стилістична нейтральність, відсутність значних розбіжностей між письмовою та усною мовою, а також суттєвих територіальних обмежень [3].

Із наведених вище досліджень можемо зробити висновки, що вчені мають різні погляди не лише на найбільш влучне найменування дієслівної лексики на позначення мисленневих процесів, а на її структурування. Наприклад, М. Фортецькою розподіляє когнітивні дієслова на три підгрупи: дієслова, які говорять про наявність думки, що отожднюють намірам пізнати; дієслова, які позначають виявлення та розуміння значення певного явища, поняття чи процесу; дієслова, які зображають процес перетворення інформації на знання, які пізніше стають складовими одиницями пам'яті. Ці три групи взаємопов'язані та формують процес мисленнєвої діяльності [17].

Дослідниця І. В. Горохова, натомість, у своїй роботі про лексико-семантичне поле дієслів зі значенням розумової діяльності стверджує, що варто класифікувати та досліджувати дієслова на позначення мисленнєвої діяльності послідовно: спершу досліджується підгрупа дієслів зі значенням розумового (мисленнєвого) процесу: *to think – думати*; потім зі значенням результату розумового процесу – уява, прийняття рішень, розуміння, дієслова зі значенням «вважати» або «помилитися»: *to consider – вважати*; і нарешті – підгрупа дієслів зі значенням знання, зберігання в пам'яті інформації та становлення інтелектуального стану: *to recollect – згадувати* [2].

На думку Л. О. Нижгородцевої-Кириченко, категорія мисленнєвої діяльності також може структуруватись за місцем, де вони проходять, а також за різноманітністю їхніх тематик та видів. Таким чином, мисленнєву діяльність людини можна розподілити на такі послідовні стадії:

1. роздум – процес серйозного, глибокого роздумування (*to meditate – розмірковувати, to cogitate – серйозно обдумувати*);
2. розгляд, вивчення, пошук – процес дослідження чогось (*to view – вважати, to research – досліджувати, to inspect – тильно вивчати*);

3. міркування – процес обдумування щойно знайденої нової інформації (*to assume – припускати, to reason – обґрунтовувати*);

4. розуміння, знання – процес отримання результатів від когнітивної діяльності (*to perceive – сприймати, to realize – усвідомлювати*);

5. висновок, судження, оцінка – фінальний результат розумової діяльності, що є результатом – досягненням певної цілі чи знаходження шляхів вирішення якогось питання (*to estimate – оцінювати*);

6. запам'ятовування, збереження інформації – процес, відповідальний за утримання, збереження та захищення отриманої інформації (*to remember – пам'ятати, to memorize – заучувати напам'ять*);

7. згадування, витяг інформації – процес знаходження та відтворення збереженої у пам'яті інформації (*to remind – нагадувати*) [18].

Оскільки мисленнєва діяльність найактивніше проявляється під час процесу наукового пізнання, С. В. Шепітько розробив власну класифікацію дієслів на позначення процесів мислення у всіх його проявах під час проведення наукового дослідження та згрупував їх у межах таких семантичних груп та підгруп:

1) «**Підхід до дослідження**» – опис концептуальних сфер наукового передбачення та планування перспективи дослідження:

- передбачення – включно із диференційними семами «припущення», «очікування», «прогноз», «передумання», «запобігання», «випередження, попередження» (*to predict – передбачувати*);

- перспектива – структурується згідно чотирьох диференційних сем: «намір», «планування», «спроба», «ознайомлення» (*to plot – складати план*);

2) «**Набуття знань**» – зображення основних виконаних вченим дій та опис різних способів взаємодії вченого з об'єктом дослідження:

- фізичний вплив на об'єкт дослідження – відображення фізичної діяльності дослідника при спостереженні за об'єктом (*to collect – збирати*);

- інтелектуальні дії / стан суб'єкта дослідження – описують концептуальну сферу інтелектуальної діяльності вченого щодо осмислення дійсності (*to dominate – переважати, to explore – досліджувати*);

- складання характеристики об'єкта дослідження – відбиття емпіричного досвіду вченого (*to extend – збільшувати*);

3) «**Організація і систематизація**» – процеси фіксування, організації та систематизації знань:

- систематизація – процедури позначення, оцінки, характеристизації, співставлення (*to apply – застосовувати, to characterize – характеризувати*);

- організація – процедури фіксації, переліку, запису, графічної репрезентації й операції зі знаками (*to calculate – обчислювати*);

4) «**Верифікація та висновки**» – передача ідей перевірки результатів дослідження та практичних висновків із нього:

- перевірка – позначення відміни рішення, знаходження відповідностей та невідповідностей (*to disregard – не брати до уваги*);

- висновки – інформація про внески, висновки, формулювання визначення, покращення інформації, досягнення мети, прийняття рішень, виявлення та створення нових теорій, ідей (*to coin – створювати*);

5) «**Представлення підсумків дослідження і передача знань**» – відбиває ідеї обговорення та розповсюдження результатів дослідження:

- висловлювання – різні типи викладення інформації: вимога, оголошення, заява (*to introduce – представляти, to claim – заявляти*);

- розповідь – представлення різних видів інформації: огляд, рецензія, резюме, посилання (*to notice – звертати увагу*);

- обговорення – різноманітні дії протягом обміну думками: аргументація, пояснення (*to argue – сперечатись, to justify – виправдовувати*);

- демонстрація – різні способи демонстрації: показ, екземпліфікація, ілюстрація (*to demonstrate – демонструвати, to denote – вказувати*) [13].

Проаналізувавши наявні класифікації дієслівної лексики на позначення мисленнєвих процесів, ми вважали за доцільне узагальнити їх у вигляді класифікаційної таблиці, яка не лише відображає послідовність мисленнєвих процесів, але й відтворює компоненти реалізації кожної з мисленнєвих категорій.

Таблиця 1

Вербальна репрезентація етапів пізнавальної діяльності

Етапи пізнавальної діяльності		Дієслова на позначення мисленнєвих процесів
Наявність наміру пізнати нове Перспективи пізнання (<i>to intend</i>)		Передбачення отримання інформації (<i>to expect, to imagine</i>)
Розумовий процес	Набуття знань (виявлення значення)	Пошук, дослідження: Фізичне (<i>to observe, to locate</i>) Інтелектуальне (<i>to differentiate</i>)
	Розуміння та обмірковування нової інформації	Усвідомлення отриманої інформації (<i>to cerebrare, to cogitate</i>) Складання характеристики (<i>to outline</i>)
Узагальнення результатів розумового процесу	Прийняття рішень	Організація інформації (<i>to establish</i>) Систематизація інформації (<i>to order</i>)
	Перетворення інформації на знання	Перевірка інформації (<i>to verify</i>) Складання висновку, оцінювання (<i>to pass judgement, to evaluate</i>)

Становлення інтелектуального стану	Знання стає складовою одиницею пам'яті	Запам'ятовування набутих знань (<i>to memorize, to store</i>)
		Повторення вивченої інформації (<i>to reiterate, to review</i>)
	Представлення підсумків та передача знань	Висловлювання, розповідь (<i>to opine</i>)
		Обговорення (<i>to talk the matter over</i>)
		Демонстрація (<i>to display, to show</i>)

Висновки. У ході дослідження було розглянуто історію вивчення когнітивних дієслів, надано їхню загальну характеристику та проаналізовано основні класифікації цієї лексичної групи. Для аналізу були обрані саме дієслова на позначення пізнавальних та розумових процесів, адже вони найяскравіше відображають дії, які виконує людина в процесі мислення. Результатом проведеного дослідження стало створення узагальненої класифікації когнітивних дієслів, в якій надано повну репрезентацію процесів мислення із детальним розглядом кожного аспекту усіх етапів набуття нових знань.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у аналізі особливостей відтворення англійських когнітивних дієслів засобами української мови.

Література:

1. Авдукова А. М. Глагол think в предложных словосочетаниях, выражающих делиберативные отношения и тематические ряды глаголов, объединенных значением think : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 663 / Альбина Митрофановна Авдукова – М., 1972. – 23 с.
2. Горохова І. В. Лексико-семантичне поле дієслів зі значенням розумової діяльності / Ірина Володимирівна Горохова // «Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова»: Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. – Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 3. – С. 193-196.
3. Ділай І. П. Когнітивні дієслова в лексико-семантичній системі англійської мови: історія та перспективи дослідження / Ірина Петрівна Ділай // «Вісник Львівського університету»: Серія «Іноземні мови». – Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. – Вип. 22. – С. 28-37.
4. Зубкова Е. М. Глаголы умственной деятельности, речи и физического восприятия в английской художественной и научной прозе : дис. канд. філ. наук: 10.02.04 / Екатерина Михайловна Зубкова. – Л., 1986. – 188 с.
5. Ильчук Е. В. Представление когнитивных процессов в семантике английских глаголов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Елена Вячеславовна Ильчук. – М.: ПРОМЕДИА, 2006. – 40 с.
6. Иофик Е. Я. Структурно-семантический анализ сочетаемости глаголов умственной деятельности в современном английском языке (в сопоставлении с сочетаемостью однокоренных существительных) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 663 / Елена Яковна Иофик. – Владивосток: Коллизей, 1969. – 19 с.
7. Пименова М. В. Семантико-синтаксический аспект ментальных глаголов (на материале русского и английского языков) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Марина Владимировна Пименова. – СПб., 1995. – 16 с.
8. Путьгина Е. И. О синонимическом ряде глаголов, объединенных значением “think” / Екатерина Ивановна Путьгина // Ученые записки Ленинградского пединститута: Серия: Филологические науки. – Ленинград, 1970. – Вип. 469. – С. 176-182.
9. Сильницкий Г. Г. Семантические классы глаголов в английском языке: учеб. пособие к спецкурсу / Георгий Георгиевич Сильницкий. – Смоленск: СГПИ, 1986. – 112 с.
10. Станкевич В. Л. Ментальные глаголы в русском языке: состав, структура, семантический объем (в сопоставлении с белорусским) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Виталий Леонидович Станкевич. – Минск, 1991. – 28 с.
11. Татаринова Э. М. Семантическое поле “интеллект” в тексте (На материале современных английских рассказов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Элеонора Михайловна Татаринова. – Л., 1990. – 18 с.
12. Хомутова Е. В. Глаголы со значением передачи и приобретения знаний в научном языке современной физики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 663 / Екатерина Викторовна Хомутова. – М., 1972. – 22 с.
13. Шепітько С. В. Механізми утворення та закономірності вторинної номінації англійської загальнонаукової дієслівної лексики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Світлана Віталіївна Шепітько. – Х., 2004. – 22 с.
14. Юрин И. А. Парадигматический и синтагматический аспекты лексико-семантической группы глаголов мыслительной деятельности в современном английском языке : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Иван Алексеевич Юрин. – Л., 1979. – 22 с.
15. Croft W. Case Marking and the Semantics of the Mental Verbs / William Croft // Semantics and Lexicon : ed. by J. Pustejovsky. – Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1993. – P. 55–72.
16. Dowty D. R. Towards a Semantic Analysis of Verb Aspect and the English «Imperfective» Progressive / David R. Dowty // Formal Semantics : ed. by P. Portner, B. Hall Partee. – Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell Publishers Ltd, 2008. – P. 261–280.
17. Fortescue M. D. Pattern and Process / Michael David Fortescue // A Whiteheadian Perspective on Linguistics. – Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Co., 2001. – 311 p.
18. Nizhegorodtseva-Kirichenko L. O. Cognitive judgements on intellectual activity / Larysa Oleksiyivna Nizhegorodtseva-Kirichenko // Науковий вісник. – Л.: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. – С. 71-76.
19. Reinmerink A. The Use of Verbs in Research Articles: Corpus Analysis for Scientific Writing and Translation / Adrienne Reinmerink // New Voices in Translation Studies. – 2006. – No. 2. – P. 9–27.
20. Schneider E. W. Studien zur Lexikalischen Semantik der Mentalen Verben des Englischen. B. 2 / Edgar W. Schneider // Variabilität Polysemie und Unschärfe der Wortbedeutung. – M.: Niemeyer, 1988. – 511 p.
21. Trier J. Worte des Wissens / Jost Trier // Mitteilungen des Universitätsbundes. – Marburg: Catanese, 1931. – S. 33 – 39.